

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Andrea Valentić

**Dubrovačke pjesnikinje od šesnaestog do konca
osamnaestog stoljeća**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Andrea Valentić
Matični broj: 0009069798

Dubrovačke pjesnikinje od šesnaestog do konca osamnaestog stoljeća

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/ Informatika

Mentor: dr.sc Irvin Lukežić red. prof.

Rijeka, rujan 2017.

Sadržaj

1.Uvod	1
2.Stari Dubrovnik	2
3.Žena u starom Dubrovniku.....	6
4.Žena-autorica u renesansnom i barokno obnovljenom Dubrovniku.....	10
4.1.Cvijeta Zuzorić	14
4.2.Julija i Nada Bunić	20
4.3.Marija Dimitrović (Dimitri) Bettera.....	21
4.4.Lukrecija Bogašinović (Bogascini) Budmani	24
4.5.Anica Bošković	29
4.6. Benedikta Gradić	31
5.Zaključak	33
6. Sažetak.....	34
7. Popis literature.....	35

1.Uvod

Zamah neoplatonističkih koncepcija i oživljavanje ideala antike uz zdušnu potporu petrarkističke lirike, u humanizmu i renesansi uzvisuju ženu na način nepojmljiv za srednjovjekovlje.¹ Ulaskom u renesansu, žene zauzimaju posebno mjesto, one ovdje više nisu samo predmet razmatranja, već počinju stvarati stihove. Dolazi do promjene pozicioniranja žene u društvu, i dalje je njihova najveća uloga iza četiri zida, ali neke se uspjevaju „probiti“ u kulturni život i uranjati u suvremena znanja. Kolijevka uključivanja žena u kulturne sfere je u našim renesansnim prostorima grad Dubrovnik. U Dubrovniku se pojavljuju prve pjesnikinje, iz ovog vremena nama najpoznatija je Cvijeta Zuzorić koja se pokušala što više uključiti u kulturni život i zauzeti veoma ugledan položaj. Uz nju je najviše bila Mara Gučetić, ujedno prva žena koja je izrazila jasno nezadovoljstvo prema tadašnjem položaju žena, a postavila otvorena pitanja svojim sugrađanima ponukana postojećim modelima. Kada govorimo o pjesnikinjama, Cvijeta Zuzorić, unijela je u našu književnost nešto legendarno. S njenom pojavom pojavljuje se u nas i prvi renesansi mit o ženi. Poznate učene pjesnikinje toga vremena bile su još njihove dubrovačke sugrađanke Nada i Julija Bunić, ali one nisu postavljale pitanja o položaju žena. Za razliku od šesnaestog i sedamnaestog stoljeća, u osamnaestom dolazi do demokratizacije kulture što se osjeti i u stvaralaštvu pjesnikinja Osim na jugu hrvatske, dolazi do pojave pjesnikinja u kajkavskoj sredini. Religiozna tematika je i dalje prisutna, ali počinju se djela znatnije razlikovati od djela muškaraca. S obzirom da pjesnikinje uglavnom svoja djela namjenjuju ženama, osamnaesto stoljeće se može smatrati početkom „ženskog pisma“ u hrvatskoj književnosti.

¹ Zagorac, Ivana. *Nikola Vitov Gučetić: o ljepoti, ljubavi i ženama*. Filozofska istraživanja, br. 3. Prosinac, 2007., str. 613.

2.Stari Dubrovnik

Dubrovnik zauzima izuzetno značajno mjesto u našoj povijesti , književnosti i kulturi. Sve do danas sačuvao je znatan dio svoje prvobitne srednjovjekovne strukture unutar čvrstog pojasa utvrđenih zidova. Što se tiče njegove izgradnje i vremena nastanka, on je izraziti srednjovjekovni grad koji počinje rasti od sedmog stoljeća. Svojim geografskim položajem zadobio je važno mjesto u povijesti s obzirom na gradogradnju na jadranskoj obali. Iznimnom značenju ovog položaja pridonosi i činjenica da je ova urbana sredina nastajala kao osebujni „materijalni izraz“ izuzetnog povijesnog razdoblja Dubrovnika.² Poznato nam je da je on bio povezan sa mnogobrojnim središtima gospodarskog života na Balkanu, ali i Sredozemlju, uspio je u Srednjem vijeku zauzeti mjesto posebne političko-teritorijalne organizacije. Njegovoj važnosti u trgovini svakako je pridonio geografski položaj u kojem je on služio kao već spomenuta poveznica, ali zanimljivo je da on kao grad nije imao zahvalan teritorij kada govorimo o rodnoj zemlji, rudama i šumama. Unatoč tomu izvangradsko stanovništvo, osim zarađivanja trgovinom na malo, bavilo se poljoprivredom: uzgojem loze, maslina, povrća, stočarstvom, medarstvom za vlastite potrebe.³ Stanovništvo uz more uzdržavalo se ribolovom, vađenjem koralja i pomorstvom. Tijekom šesnaestog stoljeća, španjolski vladari su Dubrovčanima dopustili da slobodno trguju po ostalim krajevima koji su pod njihovom vlašću. Budući da je Dubrovnik uživao u starim privilegijama koje je imao u južnoj Italiji, bilo im je potrebno obrazloženje pa su se često koristili

² Prelog, Milan. *Tekstovi o Dubrovniku*. Institut za povijest umjetnosti. Zagreb ; Društvo prijatelja dubrovačke starine, Dubrovnik, 2003., str. 45.

³ *Društveni razvoj u Hrvatskoj : (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)* / uredila Mirjana Gross. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1981., str. 154.

činjenicom da se između Dubrovnika i Napuljskog kraljevstva neposredno nalazi Jadransko more preko kojeg su se dosad ostvarivale velike obostrane koristi. Isto su tako uživali povlastice u lukama Papinske države, posebice u Anconi, s kojom su Dubrovčani živo trgovali.⁴ Za vrijeme renesanse točnije u šesnaestome stoljeću, Dubrovačka Republika je dostigla svoj vrhunac razvoja. To je doba, za koje je lijepo rečeno da predstavlja „najveći progresivni pokret što ga je čovječanstvo dotada doživjelo“, nazvano je s pravom „zlatnim dobom“ stare Dubrovačke Republike.⁵ Dubrovačka Republika u kojoj je zastrujao jedan veseo život je toliko jako napredovala da se mogla takmičiti sa ondašnjim najnaprednijim i najrazvijenijim europskim gradovima. Bilo je to doba bučnih svečanosti i sjajnih gozbi, ali to nije jako dugo potrajalo. Veliki izdaci za razne svečanosti, dovodili su ponekad do ekonomskog slabljenja dubrovačkih obitelji. Došlo je do uvođenja zakonskih propisa kojim se utjecalo na rasipnost građana, takozvane odredbe protiv luksuza.

Uz trgovinu, važno je reći ponešto o vladanju i upravljanju ondašnje Dubrovačke Republike koje je bilo u rukama Velikog vijeća (*Consilium maius*). Veliko vijeće je biralo sve važnije državne službenike. Sljedeći najvažniji organ bilo je Vijeće umoljenih (*Consilium rogatorum*), poznatije pod nazivom Senat koje se brinulo za vanjske poslove. Senat se sastojao od četrdeset i pet članova u kojemu su se birala trideset i tri najuglednija plemića uz jedanaest članova Malog vijeća i kneza. Spomenuto Malo vijeće (*Consilium minus*) jest zapravo u prvom redu izvršni organ. Predstavnik vrhovne vlasti Dubrovačke Republike i njezina suvereniteta bio je Dubrovački knez (*rector*) koji zapravo nije imao nikakve vlasti, a biralo ga je Veliko vijeće apsolutnom većinom glasova. Njegov zadatak bio je čuvanje državnih pečata, najpovjerljivijih i najvažnijih državnih

⁴ *Društveni razvoj u Hrvatskoj : (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)* / uredila Mirjana Gross. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1981., str. 155.

⁵ Pavlović, Dragoljub. *Iz Književne istorije Dubrovnika*. Svjetlost, Sarajevo, 1955., str. 155.

isprava, te čuvanje ključeva gradskih vrata. Svim sjednicama Velikog vijeća, Senata i Malog vijeća prisustvovali su državni tajnici (*cancellarii*), oni su bili zaduženi za zapisivanje njihovih zaključaka, vođenje zapisnika, pisanja isprava i državnih ugovora. Uz ove nabrojane najvažnije organe, postojali su mnogobrojni niži službenici. Zanimljivo je kako nitko nije mogao biti izabran dva puta uzastopce na isto mjesto. Na taj način postojala je mogućnost i praksa da svaki plemić, kao jedini budući službenik i nosilac vlasti u Republici, prođe kroz sve službe, da temeljito i praktično upozna sustav vlasti i uprave.⁶

Uz jasno definirane državne organe kada govorimo o Dubrovačkoj Republici, neizostavna je vjera, a bez pretjerivanja se može reći da je upravo katolicizam utemeljio samoodređenje Dubrovnik. Vjera dubrovačka oduvijek je bila rimokatolička, a naročito se u Dubrovniku pokazala priroda katolicizma koja je podjednako javna i privatna vjera. U to vrijeme Zapad je smatrao da je jedini način uspostavljanja katoličkog kršćanstva na Balkanu ovisan o tome da katolicizam zadrži svoje uporište u Dubrovniku. Ideja o Dubrovačkoj Republici kao o katoličkoj državi nije bila samo dio političkog oportunizma: katolicizam je stvarao vitalnu i snažnu kulturnu povezanost sa zapadnom Europom, most preko kojega su renesansne ideje i načini razmišljanja, protureformacija i barokni stil dolazili na ovaj otočić slavenstva.⁷ Nadalje, kada govorimo o obrazovanju, ono je bilo osobito važno svima onima koji su aktivno sudjelovali u trgovini. Tadašnje plemstvo je htjelo što bolje školovanje za svoje sinove pa već od četrnaestog stoljeća dovode talijanske učitelje. Osim talijanskih, kasnije dubrovačkih učitelja školovanih u Italiji, članovi vjerskih zajednica imali su u obrazovanju veliku ulogu. Isusovci su korjenito promijenili razinu obrazovanja i podučavanje u Dubrovniku. Njima se pripisuju zasluge vezane uz dubrovačku književnost koju su više usmjeravali prema protureformaciji, nego prema

⁶ *Društveni razvoj u Hrvatskoj : (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)* / uredila Mirjana Gross. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1981., str. 161.

⁷ Harris, R. *Povijest Dubrovnik. Golden marketing*, Zagreb, 2006., str. 221.

renesansi. Njihovo podučavanje je potpunije integriralo Dubrovnik u suvremene oblike europskog razmišljanja i ponašanja. Kulturni život zaista je bio poseban, a književnost je znatno utjecala na razvoj hrvatskog kao književnog jezika. U velikoj je mjeri tome pridonijela odluka Ljudevita Gaja (1809.-1872.) i Iliraca tijekom 1830-ih, da se jezik Ivana Gundulića i njegovih dubrovačkih nasljednika i oponašatelja izabere kao standardni jezik lingvističkog ujedinjenja.⁸

Posebno zanimljiva bila je tradicionalna dubrovačka obitelj, a u svom djelu *Povijest Dubrovnika*, Robnih Harris navodi: „*Na obiteljski život uvelike su utjecali običaji, ali taj se život živio unutar vjerskog kanonskog zakona i svjetovnih zakona Dubrovačke Republike. Iako su priroda i prevaga utjecaja na obiteljski zakon Dubrovnika bili u središtu nekih rasprava, sada se čini kako je jasno da su prevladavajuće značajke bile rimske, s posebnim lokalnim modifikacijama – što nije bitno različito od situacije drugdje u sredozemnom svijetu.*“⁹ Naime, u Rimskom pravu, glava obitelji (*pater familias*), neupitno dominira u svemu, a takav autoritet bio je najočitiji u odnosu prema supruzi. Postojao je stari rimski zakon o jednakosti spolova prema kojemu je svatko imao pravo raspolagati svojom imovinom, ali stvarna situacija je bila znatno drugačija. U Dubrovačkoj Republici je vladala muška dominacija, osobito kada se radilo o mirazu koji je u teoriji bio ženino vlasništvo, ali je ona nad njim imala vrlo malo kontrole. Brak se u staro vrijeme nikako nije olako shvaćao. Često se u postupku „udvaranja“ između dvoje ljudi nalazi posrednik, a njime se htjela izbjeći sramota izravnog odbijanja. Supružnici se u pravilu nisu poznavali prije vjenčanja, oni bi se sastali svega nekoliko puta. Prilikom sklapanja tadašnjeg braka, najvažnije su bile što bolje financijske pogodbe, odnosno važnost miraza, a temeljni društveni zahtjev bilo je održavanje loze.

⁸ Harris, R. *Povijest Dubrovnika*. Golden marketing, Zagreb, 2006., str. 252.

⁹ Harris, R. *Povijest Dubrovnika*. Golden marketing, Zagreb, 2006., str. 201.

3. Žena u starom Dubrovniku

Položaj žene u Dubrovniku tijekom srednjeg vijeka bio je društveno na vrlo niskom stupnju, kao i u čitavoj Europi. Takva situacija bila je čak i Italiji, iako je ona zauzimala položaj središta kulture i civilizacije. Sve do renesanse ženu se smatralo nekom vrstom nižeg bića, smatralo se da ona treba biti vezana za kuću i da je njezino mjesto bilo s unutrašnje strane vrata, ona nije imala nikakvu društvenu važnost. Ženu se smatralo dobrom samo ako je znala obavljati svoje kućanske poslove, ali i „obavljati“ ulogu supruge, majke, njegovateljice i sve što je bilo muškarcu potrebno. Osim toga u srednjem vijeku sloboda kretanja bila je izuzetno ograničena, žene su se družile uglavnom samo na ulici ili eventualno pri dolasku i polasku iz crkve s mise, propovijedi ili ispovijedi. Za mirnih i ugodnih predvečerja žene iz susjedstva okupljale su se pred svojim kućama i uz razgovor prele.¹⁰ Izvan kuće i obitelji, žena je smatrana kao stvorenje opasno, nečisto, koje ima veze sa đavolom i vješticama, i koje je zakleti neprijatelj čovječjeg mira i sreće.¹¹

Tijekom petnaestoga stoljeća dolazi do preobražaja cjelokupnog društvenog života, time je potaknuta promjena i u položaju žena. Dolazi do oslobađanja žene, naime renesansno bogatstvo koje tada stupa na snagu, ističe ženinu ljepotu i ljupkost. Žena postaje dama, ona ulazi u aktivni društveni život, nije samo domaćica i majka. Kako u svom djelu *Vjerenice i nevjernice* navodi Stojan Slavica: „*I onoga trenutka kada se uvjerala u vrijednost i snagu svoje ljepote, ona se jednom zauvijek oslobađa grubih i teških tkanina, koje su dotad ljubomorno skrivale njene draži, i otkriva svoju kosu, razgolićuje svoje ruke i grudi i trudi se da ih učini što ljepšim. Sve se nekako počinje stavlјati u službu ženine ljepote i ona postaje snaga prvog reda. Ona izgrađuje svoju ličnost i svoj*

¹⁰ Stojan, Slavica. *Vjerenice i nevjernice : žene u svakodnevnicima Dubrovnika : (1600-1815)*. Prometej [etc.], Zagreb [etc.], 2003., str. 376.

¹¹ Pavlović, Dragoljub. *Iz Književne istorije Dubrovnika*. Svjetlost, Sarajevo, 1955., str. 162.

unutrašnji društveni život. Počinje se interesirati za književnost, umjetnost, postaju inspiracije najljepšim književnim i umjetničkim djelima. Žena postaje centar novog probuđenog renesansnog društva i ona umnogome daje ton cijelom kulturnom i umjetničkom životu...¹² Ovakva promjena u shvaćanju žene, prvo se odvija u Italiji, ali i u prvom pogledu malena Dubrovačka Republika, nije kulturno zaostajala za zemljama toga vremena. Ono što je posebno zanimljivo bilo u Dubrovačkoj Republici jest da su se žene toliko počele zanositi potrošnjom da su dubrovačke vlasti morale uvesti uredbu za suzbijanje luksuza. Iz ove uredbe stoji opis kako su žene tada izgledale, odnosno kako su se odijevale: „Žene su u to doba nosile na glavi neku vrstu visoke kape u obliku piramide, koja se vezala za glavu svilenim ili zlatnim izvezenim trakama. Sa vrha te kape spuštao se niz leđa veo od fine materije, koja je kod plemićkih žena bila od bijele svile. Vrat i grudi bili su obično duboko dekoltirani i ukrašeni skupocijenim ogrlicama od perli, koje su izrađivale od mošusa ili ambre, mirisnih materija koje su onda bile jako omiljene i na velikoj cijeni. Prilikom izlaska na ulicu međutim glava i vrat su se obavijali prozirnim velom, koji je katkada bio tako gust da je mogao sakriti lice i glavu od pretjerano radoznalih pogleda. Od odijela su najčešće nosile široke i duge suknje, bile oivičene svilenim i zlatnim trakama. Struk se obično utezao u tzv. krozet, ispod kojeg je virila košulja od finog platna, ukrašena filigranskim vezovima i čipkama. Gornji dio tijela pokrivao je tzv. „mintan“, čiji su rukavi naročito bili ukrašeni svilom i raznim vezovima. Cipele ili „crevlje“, kako su ih onda zvali, bile su crne ili u boji, a često ukrašene raznim šarama i vezovima. Zanimljivo je da su znale za suncobrane, pravili se od fine svile i drške su bile ukrašavane zlatom i srebrom.(...)”¹³ Osim što su trošile ogromne svote novca na odjeću, trošile su i

¹² Stojan, Slavica. *Vjerenice i nevjernice : žene u svakodnevnicima Dubrovnika : (1600-1815)*. Prometej [etc.], Zagreb [etc.], 2003., str. 163.

¹³ Ibid., str. 165.

na kozmetiku. Promjene u fizičkom izgledu žena bile znatno zamijećene i više cijenjene, žene u vrijeme Renesanse više nisu shvaćane kao neko zlo, već ih se uzdiže do nebesa, one su poprilično idealizirane. Unatoč tom napretku, duhovno obrazovanje dubrovačke žene i emancipacija provodila se znatno sporije. Poznato nam je da je stari Dubrovnik tada po svom socijalnom i državnom uređenju bio izuzetno konzervativan grad. Već spomenuta teškoća kretanja žene, osobito je bila istaknuta kada se radilo o mladim djevojkama vladajućeg staleža. One su bile postojano nadzirane od starijih. Valja istaknuti tu specifičnost u Dubrovačkoj Republici, iako djevojke za vrijeme renesanse ne „kasne“ za Italijom kada govorimo o izgledu, ondje je i dalje dosta srednjovjekovno stanje vladalo što se tiče njihova kretanja. Djevojke su se kretale i dalje svega nekoliko puta godišnje izvan svoga doma. Toliko je vladala strogost da one nisu smjele vrijeme provoditi niti na prozoru, a kada bi u posjetu došao kakav rođak ili gost, one nisu smjele izlaziti pred njega. Ono vjerojatno i mnogima najgore, nisu imale slobodnu volju prilikom udaje, djevojke su najčešće podložnički prihvaćale tuđi izbor njihova bračnog partnera, što se prije svega odnosi na aristokratske kćeri i djevojke iz boljih građanskih kuća, ali i na djevojke skromnijeg podrijetla, premda su one načelno imale više slobode odabrati partnera po izboru vlastitog srca.¹⁴ Brak tada nikada nije bio na nekoj sentimentalnoj osnovi, već je on bio poput trgovačke transakcije. U dubrovačkim obiteljima uglavnom se udavala samo najstarija kćerka jer su za nju mogli na vrijeme pripremiti pristojan miraz, a ostale su kako ne bi postale usjedjelice morale silom ići u *dumne*. Čini se prema mnogobrojnim zapisima kako su žene ipak tada bile zadovoljne s ovim položajem jer nije poznato da su se posebno zauzimale za emancipaciju. U svojoj komediji *Plakir i vile* Marin Držić prikazuje neku vrstu protesta kako kod njih upravo spomenuta

¹⁴ Stojan, Slavica. *Vjerenice i nevjernice : žene u svakodnevnici Dubrovnika : (1600-1815)*. Prometej [etc.], Zagreb [etc.], 2003., str. 378.

emancipacija nije bila izgrađena. Naime za tadašnju dubrovačku ženu za vrijeme renesanse bilo je važno priznanje njene ljepote, ženskosti i ljupkosti. Možemo zaključiti kako je njoj bilo dovoljno da se više ne mora stidjeti da je žena i važno joj je bilo da kad nije majka, ona nije utjelovljenje đavla ili personifikacija nečistih sila i proroka.

4. Žena-autorica u renesansnom i barokno obnovljenom Dubrovniku

Kada je jadransku obalu hrvatskih zemalja oplahnuo duh renesanse s neoplatoničkim koncepcijama u koje su se ulile tradicije dolčestilnovizma, trubadurstva i petrarkizma, žena se počinje opjevavati u petrarkističkoj poeziji kao uzvišeno biće koje participira u božanskoj ljepoti i dobroti, a javljaju se i glasovi prvih žena u kulturi i književnosti.¹⁵ Koncepcija žene je bila dolčestilnovistička i neoplatonistička, a takvo novo shvaćanje žene i ženskog bića počelo se ocrtavati osobito u svjetovnoj književnosti. Za vrijeme procvata renesanse, dubrovačka kultura je bila najspremnija prihvatiti novije koncepte kada govorimo o shvaćanju, odnosno položaju žena. Počinje se sagledavati žensko biće u svojoj kompleksnosti, intelekt žene i njezine duhovne sposobnosti.

Djelo filozofa Nikole Gučetića (1549.-1610.) *Dijalog o ljepoti* (1581.) je jedno od ondašnjih najistaknutijih djela kada govorimo o dubrovačkoj ženi. U ovom djelu on ženu uzdiže za dubrovačko shvaćanje visoko. Toliko ju uzdiže da u njemu piše kako su žene sposobnije od muškaraca da steknu svako znanje, govori kako je ženski intelekt savršeniji od muškoga. Ovo djelo je zapravo primjer ženske nadmoćnosti nad muškarcima, osobito kada je u središtu izučavanje lijepih knjiga. S druge strane ako govorimo o muškarcu da je superiorniji ženi, u obzir uzimamo njegovu sposobnost korištenja oružja i vojno umijeće, smatra ga se sposobnijim za poslove i trgovinu.

Žena Nikole Gučetića, Marija (Mara) Gundulić u predgovoru filozofskog djela svojega muža *Discorsi sopra la Metheora d'Aristotele* (1584.) napisala je oštru kritiku dubrovačkoj javnosti prema njezinoj prijateljici, a potom i prema svim ženama. Ova knjiga je posvećena ženi i to je ono što ju čini posebnom još uvijek, osim toga ona je uspjela ostaviti prvi spomen ženskog glasa u hrvatskoj

¹⁵ Fališevac, Dunja. *Žena-autorica i lik žene u Hrvatskoj novovjekovnoj književnoj kulturi : od XVI. do XVIII. stoljeća* // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / [urednik Stipe Botica]. Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola - Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb. 2003. , str. 118.

kulturi. Prijateljica o kojoj je riječ je Cvijeta Zuzorić, a njih dvije su tada pokazivale zanimanje za pjesništvo, umjetnost i književnost te su zajedno s muškarcima raspravljale o tim temama i raznim pitanjima. Može se reći da je ta skupina stvarala jedan novi stil života, a mnogi znakovi svjedoče o tome da je naša kultura na dubrovačko-dalmatinskom području prihvaćala i uvažavala ženu do te mjere da se ubrzo stvorio i prvi „ženski mit“, mit o Cvijeti Zuzorić.

Utjecaj Cvijete na dubrovačku kulturu bio je izuzetno snažan. Kako brojni istraživači navode ona je suvremenike fascinirala svojom ljepotom i svojim duhom, osim toga ona je stekla obrazovanje u Italiji, a svojim slobodnim vladanjem unijela je novi duh u svoj rodni grad. Iako je uživala u ugledu, ondašnje se javno mnijenje okrenulo protiv Cvijete Zuzorić i ona je doživjela napad gotovo jednak kao žar kojim su je pjesnici tada hvalili. Prvo izdanje knjige Nikole Gučetića, odmah je povučeno, a sljedeće je osvanulo bez provokativne posvete koja je branila i slavila Cvijetu Zuzorić, a s njom i sve žene. Marija je postavila zahtjev za poštovanjem ženskog dostojanstva, ali i za prilikom koju treba pružiti ženskom umu. U konzervativnom ozračju Dubrovačke Republike najveća vrijednost je skladnost, svaki ovaj potez bio je skandalozan.¹⁶ Cvijeta Zuzorić je bila najpoznatija, ali i ne jedina pjesnikinja staroga Dubrovnika. Cvijetu Zuzorić smatramo izuzetnom pjesnikinjom, ali nažalost njezina djela nisu sačuvana.

Među ženama koje su uživale ravnopravan položajovremenim dubrovačkim muškarcima, bile su u šesnaestom stoljeću Dubrovčanke Julija i Nada Bunić. O Juliji Bunić nema mnogo podataka, ali postoje indirektni izvori poput dubrovačkog pjesnika i filozofa Mihe Monaldija, koji je njoj posvećivao pjesme. Iz njegovih pjesama poznato je da pisala duhovnu liriku na talijanskom jeziku. Među Monaldijevim je pjesmama srećom sačuvana i jedna Julijina

¹⁶ Janeković-Römer, Zdenka. *Rod i grad : dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovnik, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1994. , str. 106.

pjesma, odgovor prijatelju Monaldiju, i to autobiografskog sadržaja, pa tako lik Julije Bunić nije ostao posve nepoznat.¹⁷ Posebno valja naglasiti da se Julija Bunić ravnopravno kretala u društvu ostalih dubrovačkih pjesnika, ona je bila uvažava od strane muških kolega. Uz spomenute žene i djelo posvećeno ženama, postoji tada još jedno, djelo Fausta Vrančića, pod nazivom *Život nikoliko izabranih divic*. Ovo djelo je napisao za žene, žensku publiku, posebno za redovnice u ženskim samostanima, upućeno je ženskoj publici koja je znala samo hrvatski jezik.

Tijekom osamnaestog stoljeća djeluje nekoliko spisateljica u Dubrovniku. Dolazi do demokratizacije kulture, stvaranja čitalačke publike iz svih slojeva kao i uvođenje ženske čitalačke publike. U osamnaestom stoljeću književna djela koja pišu žene znatno se razlikuju od djela koja pišu muškarci. Ovo stoljeće se smatra početkom „ženskog pisma“ u hrvatskoj književnosti.

U Dubrovniku književnice uglavnom pišu religiozno-moralistička djela, kakva su već više od dva stoljeća bila proširena u hrvatskoj književnosti juga: to je religiozna lirika, biblijski spjev, božićna pastirska igra, djela s naglašenom religiozno-didaktičkom tendencijom, ali to treba naglasiti – njihova se djela znatno razlikuju od djela iste vrste i iste namjene koja su nastajala u prethodnim stoljećima.¹⁸ Žene u ovo vrijeme nisu bile ovjenčane aureolom božanskih žena renesansnog neoplatonizma, ovo je bilo stoljeće prosvjećenosti, a Dubrovnik nije bio naročito sklon ženama, osobito obrazovanim. Djela koja tada pjesnikinje stvaraju bila su tradicionalna kako po svojoj tematici, tako i po generičkoj ustrojenosti. Ciljana publika za koju su one pisale su bile neobrazovano čitalačku publiku, posebno za žene.

¹⁷ Fališevac, Dunja. *Žena-autorica i lik žene u Hrvatskoj novovjekoj književnoj kulturi : od XVI. do XVIII. stoljeća* // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / [urednik Stipe Botica]. Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola - Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb. 2003., str. 121.

¹⁸ Fališevac, Dunja. *Žena-autorica i lik žene u Hrvatskoj novovjekoj književnoj kulturi : od XVI. do XVIII. stoljeća* // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / [urednik Stipe Botica]. Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola - Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb. 2003., str. 129.

Jedna od pjesnikinja koja stvara u tomu razdoblju jest Marija Dimitrović Bettera (1671.-1765.). Njezin opus nije velik, a sačuvane su njezine originalne lirske duhovne pjesme po kojima je ona bila cijenjena. Sačuvala su se samo njezina dva prijevoda/prerade poznatih onodobnih djela talijanske književnosti. Marija Dimitrović Bettera je svojom emocionalnošću i nježnošću predstavila začetke „ženskog pisma“ u hrvatskoj književnosti. Drugo poznato njezino djelo je *Muka Isuskrstova*, prijevod „dramske pjesme“, u stvari dramskog predloška za pasionski oratorij *La Passione di Gesù Cristo, Signor nostro Pietra* Metastasija.

Sljedeća poznata autorica osamnaestoga stoljeća je Lukrecija Bogašinović (1710.-1784.), pjesnikinja koja je napisala nekoliko djela i sva su ostala u rukopisima. To su biblijski spjevovi *Posluh Abrahamu patrijarke* (1763.), *Život Tobije i njegova sina* (1763.) i *Očitovanje Jozefa pravednoga* (1770.), kao i božićna pastirska igra *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova* (1764.).¹⁹

Treća dubrovačka pjesnikinja toga vremena bila je Anica Bošković (1714.-1804.), sestra poznatog pisca i znanstvenika Ruđera Boškovića. Važno je istaknuti da je ona prva žena u hrvatskoj kulturi koja je izgradila dostojnu egzistenciju sama sebi, prva žena nakon Cvijete Zuzorić koja je stekla društveni ugled. Iza sebe nije ostavila veliki opus, svojim duhovnim sposobnostima ona je bila i još uvijek je cijenjena. Njezina djela su: dijalogizirani spjev *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova* (1758.), od prigodnica posebno se istaknula pjesma *Pridragom bratu* posvećena bratu Ruđeru Boškoviću. Ona je svojim opusom uspjela stvoriti ideje koje su prilagođene ženskom karakteru i mentalitetu, usklađeni ženskom srcu i duši.

Neizostavni su u osamnaestom stoljeću ženski samostani, oni su

¹⁹ Fališevac, Dunja. *Žena-autorica i lik žene u Hrvatskoj novovjekovnoj književnoj kulturi : od XVI. do XVIII. stoljeća* // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / [urednik Stipe Botica]. Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola - Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb. 2003., str. 130.

imali izuzetnu važnost u kulturnom životu. Ondje su se mnogobrojna djela pisala, prevodila, kaligrafski pisala i ukrašavala. Zanimljivo je kako su ondje sve poslove oko predstave obavljale žene, tada su samostani bili pogodna mjesta za crkvena i duhovna dramska prikazivanja. Književni rad dubrovačkih redovnica ostao je anoniman, a ostalo je zabilježeno samo jedno ime, ime Benedikte Gradić (1688.-1771.), redovnice (*dumne*) benediktinskog samostana sv. Marije u Dubrovnik. Ona je napisala božićnu scenu *Zbor pastijerski skupljen na polju od Betlema više poroda Jezusova* (1761.). Benedikta Gradić je napisala svoje djelo s namjerom da se ono prikazuje, a ovo je djelo Benedikte Gradić kao predložak za prikazivanje jedini književni dokaz scenskog i kazališnog života u starijoj hrvatskoj kulturi u kojem su aktivno sudjelovale i žene.

4.1. Cvijeta Zuzorić

Najpoznatija žena toga vremena koja je sudjelovala u kulturnom životu Dubrovnika jest Cvijeta Zuzorić o kojoj se već prethodno govorilo. Bila je obrazovana u Italiji, točnije Anconi, gdje se još kao djevojčica sa svojim ocem preselila. Vrativši se u svoj rodni grad Dubrovnik zajedno sa svojim mužem, uglednim plemićem Bartolomeom Pescionijem, unijela je novi duh. Možemo pretpostaviti da je zračila na okolinu svojom samosvjesnošću kakvu tada još nisu posjedovale Dubrovkinje. Pjesničko djelo Cvijete Zuzorić nažalost nije sačuvano, ali o njoj se toliko mnogo pisalo i ima toliko sačuvanih podataka pa stoga znamo da je nedvojbeno bila pjesnikinja.

Prvi biograf Cvijete Zuzorić, bio je Saro Crijević (Cerva), ugledni i uvaženi dubrovački povjesničar sedamnaestoga stoljeća. On je na početak svoga drugog sveska *Bibliotheca Ragusino*, stavio upravo nju, *Floriu de Zuzoris*,

posvetivši joj pet strana teksta.²⁰ On u ovoj pohvali hvali ono što je, kako kaže, „samo njezin ukras“, a suzdržava se od opisa njezine ljepote ili sposobnosti slikanja, suzdržava se od onoga što on smatra da se može pronaći kod bilo koje žene. U drugom dijelu opisuje iznosi podatke o njezinoj obitelji. U trećem dijelu Saro Crijević iznosi svoje mišljenje o njezinu pjesničku radu, za kojeg govori, kako je ona uistinu imala talenta, u njezinim pjesmama osjećala se oštroumnost i lakoća pisanja. Postoje razne studije u Cvijeti Zuzorić i treba imati na umu da, iako je Saro Crijević ugledan historičar svoga vremena, biografija koju je napisao o njoj je temeljena vrlo vjerojatno na usmenoj predaji. Francesco Maria Appendini u svojim *Noticijama* (1803.) iznio je pozitivan sud o Cvijeti Zuzorić. Uz njih dvojicu zbog njezine učenosti, ističe ju i Sabo Slade u svojim *Fastima* (1767.). Prve sumnje oko toga postoje li uopće pjesme Cvijete Zuzorić, iznosi Danilo A. Živaljević u svome djelu *Cvijeta Zuzorićeva i Dominko Zlatarić* (1900.). Saro Crijević kao dokaze o njezinu stvaralaštvu koristi filozofsko djelo Nikole Gučetića *Discorsi sopra la Metheora d'Aristotele* (1584.), u kojem se nalazila posvete njegove žene Mare Gučetić svojoj prijateljici Cvijeti Zuzorić. U njemu je Mara Gučetić, osim obrane ženskoga roda uopće, kritizirala odnos dubrovačke javnosti prema Cvijeti.²¹ Na temelju novijih podataka, Jorjo Tadić je sastavio njezinu biografiju . Tadić također vjeruje da je ona kao tada izuzetno obrazovana žena pisala pjesme. Treba imati na umu da se razlikuju podaci o Cvijetinu životu starijih i novijih biografa. Prema prvim biografima, ona je rođena 1555. godine u Dubrovniku, a umrla je veoma mlada 1600. godine. Ova godina njezine smrti uzeta je zato što je Dinko Zlatarić napisao nadgrobnu pjesmu *U smrt F.P.* (tobože – Fiore Pescioni). Noviji biografi, Jorjo Tadić i Josip

²⁰ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 57.

²¹ Fališevac, Dunja. *Dubrovnik- otvoreni i zatvoreni grad: studije o dubrovačkoj književnoj kulturi*. Naklada Ljevak. Zagreb, 2007., str. 25.

Marotti, smatraju da se rodila oko 1552. godine. Nadalje navode kako ona nije svoju mladost i djetinjstvo provela u Dubrovniku, kako se do tada smatralo, već u Anconi, gdje je stekla mnogo šire znanje od svojih vršnjakinja u Dubrovniku. Kako se zapravo općenito misli, vladala je osim talijanskim jezikom, još i latinskim, poznavala je književnost i umjetnost, a prema pretpostavkama, i filozofiju. Iz Ancone u Dubrovnik, vratila se sa svojim suprugom Bartolomejem Pescionijem. Dokaz da je bila u Dubrovniku, pokazuje prema biografima vrijeme kada je njezin muž imenovan firentinskim konzulom u Dubrovniku. Postoje brojne nesuglasice oko godine njezine udaje, ali i smrti, stoga se novijom godinom udaje smatra 1570., a godina smrti 1659. Ova godina smrti zapravo dokazuje kako ona nije umrla kako se smatralo u „cvijetu mladosti“.

Cvijeta Zuzorić imala je veoma velik utjecaj na dubrovačku kulturu i literarnu sredinu. Ona je bila tražena žena svoga doba, svojom ljepotom i obrazovanošću očaravala je mnoge. Svojim filozofskim traktatima Nikola Gučetić uspio je prikazati svoju suprugu Maru Gundulić i Cvijetu Zuzorić, ali i pokazao je koliko ih je poštivao. Nazivi tih traktata su: *Dijalog o ljepoti nazvan Cvijeta* i *Dijalog o ljubavi nazvan Cvijeta*, a oba su izdana 1581. godine u Veneciji. U ovim dijalozima osim njegovog poštovanja prema njima, prikazao je njihovo međusobno poštovanje i ljubav jedne prema drugoj. U uvodima oba ova dijaloga on jasno govori kako ih je posvetio Niki Zuzorićevoj, starijoj sestri Cvijete. On je ova djela iznio otvorene duše pred Niku Zuzorić, jer je smatrao da će ona više od ikoga uživati čitajući ove platonske *Dijaloge* njegove drage supruge i Cvijete u njihovoj vili. U tom dijalogu može se osjetiti izuzetna oduševljenost i očaranost Mare Gučetić Cvijetom Zuzorić, naime, ona smatra kako u Cvijeti ima sve ono što se može poželjeti u idealnoj ženi. Ovaj razgovor završava „božanskim Platonom“, prema kojem se smatra da je dražest ono što je oblik i savršenstvo ljepote. Nadalje, kada se govori o ljepoti duha u *Dijalogu*, Cvijeta Zuzorić smatra kako je stidljivost krepost koja treba najviše krasiti žene. U drugom razgovoru, *Dijalog o ljepoti*, nadovezuju se razgovorom kako je

ljepota povezana s ljubavlju. Njihovo raspravljanje završava zaključivanjem kako je ljubav moć koja upravlja svijetom.

Nepoznati, vrlo vjerojatno talijanski slikar, na platnu nam je dao prikaz Cvijete Zuzorić, to je mladenački Cvijetin portret u kojem je ona prikazana kao Sibila. Portret je tada sačuvan u dubrovačkoj obitelji Budmani i smatra se autentičnim prikazom, Zuzorić. Kruno Prijatelj je kasnije zbog još jednog portreta koji prikazuje stariju Cvijetu, dokazao da su upravo ta dva portreta autentični prikazi kako je ona zaista izgledala, štoviše, na drugom portretu zapisano je da je on portret Cvijete Zuzorić.

Od dubrovačkih pjesnika onoga vremena koji su bili, kako se može ustvrditi po njihovim pjesmama, poklonici i obožavatelji Cvijete, spominju se: Dominko Zlatarić, zatim Miho Monaldi, Miho Bunić Babulinov i Marin Battitore.²² Njezin najveći štovatelj bio je Dominko Zlatarić. Smatra se da je njegovo prvo i snažno doživljavanje njezine ljepote prikazao u stihovima pjesme *CXXXV*: „*U prvi cvit moje mladosti drag ukras / gizdave gospoje svu nad mnom steče vlas, / srce mi posvoji i u zlat vez stavi, / a dušu opoji nebeskom ljubavi.*“²³ Koliko je zapravo u njegovoj zbirci *Pjesni razlike* posvećeno pjesama Cvijeti, teško je reći, ali jasno je da je to bio popriličan broj. Dominko Zlatarić nju prikazuje petrarkistički, od svog prvog susreta s njom, on nju idealizira i izuzetno poštuje. Neizostavno je spomenuti kako je Cesare Simoneti da Fano povjerio Dominku Zlatariću svoje pjesme i dao mu dopuštenje da ih posveti svojoj ljubljenoj. U zbirci Simonetija, ima pjesama koje se odnose na Cvijetu Zuzorić, uz tri madrigala, ima i epigram. U kasnijoj dobi svoga života Dominko Zlatarić posvetio je Cvijeti prijevod Ovidijeve metamorfoze *Ljubav Pirama i Tizbe*. Nadalje dubrovački pjesnik koji posvećuje svoje pjesme Cvijeti jest Miho Monaldi. On je dva soneta u svojoj zbirci *Rime* posvetio upravo njoj. U njima

²² Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 85.

²³Ibid, str. 87.

kao Dominko Zlatarić, on je oduševljen ljepotom Cvijete te ju također klasično petrarkistički opisuje. Pjesnik Miho Bunić Babulinov, također je opjevao Cvijetu Zuzorić. On ju, možda pod utjecajem Zlatarićevim, u svojoj pjesmi *U pohvalu Cvijete Zuzorićeve*, poput njega naziva „gospoje svijeh gospoj“, te ističe uz njezinu ljepotu, ravnu čudesima nebeskim, njezino blagotvorno djelovanje na ljudske duše.²⁴ Franjo Rački smatra kako u svom ciklusu *Pjesni ljuvene* Miho Bunić Babulinov slavi njezinu ljepotu.

Nakon dubrovačkih pjesnika, poznato nam je da joj je i talijanski pjesnik Torquato Tasso posvetio pjesme. Poznato je da je posvetio dva soneta: *L'avventurosa mensa a cui sedea la donna mia (...)* i *Ne mai verde arboscel le chiome ombrose (...)*.²⁵ Prvi je sonet nastao za neke gozbe u Ankoni, gdje je pjesnik ugledao Cvijetu. Stol za kojim sjedi uspoređuje se tu s onim, gdje se Mars i Venera goste ambrozijom, a Cvijetin ples podsjeća pjesnika na ples božice ljubavi i gdje isti zrak uzdiše od ljubavi za Cvijetom.²⁶ U drugom sonetu Torquato Tasso aludira na udaju za Bartolomeja Pescionija i u stihovima stvara njezin portret. Ove sonete preveli su August Šenoa, Božidar Kovačević i Vladimir Nazor.

Prijevod Vladimira Nazora smatra se najuspjeliji, a prijevod prvog soneta glasi ovako: „*Stol, uz kog moja sjedila je ima / U krug liepih i čestitih žena, / Ko stol je bio gdje je s Marsom pila / Kiterka ambroz'ju i, dok se ona njena / Kretala uz vedre zvuke, ko da pravi / Ples zemski nisam gledao: i to je bio / Ples ljubezan i hitar, lak i mio / Ko što ga igra božica ljubavi, / A ti si, Ankona, onda za me sjala / Ko i krug treći boginjinih dvora, / Pa sve ti zgrade, i otoci, i žala / Pijesak sitni, i lahor, uzdisahu/ Od ljubavi; a i od srca tvrdih kora / Od sreće i*

²⁴ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 97.

²⁵ *Ibid*, str. 97.

²⁶ Torbarina, Josip. *Kroatističke rasprave*. Matica Hrvatska. Zagreb, 1997., str. 219.

od čeznuća umirahu...²⁷

Uz ova dva soneta prema novijih istraživanjima Josipa Torbarine i J. Marottija, Torquato Tasso joj je posvetio više pjesama. Naime njihova istraživanja se ne slažu u potpunosti, obojica se zauzimaju da je pet madrigala on njoj posvetio, a njihova istraživanja se podudaraju u samo tri madrigala. Osim toga Josip Torbarina smatra da je još jedan sonet posvećen Cvijeti. Mnogi smatraju kako nema sumnje da su sva tri bila upravo posvećena Cvijeti Zuzorić jer u svima je spomenuta Ancona, a poznato je da nije bilo tada niti jedne žene kao Cvijeta kojoj bi se ovakvi soneti mogli posvetiti. Što se tiče madrigala za koje je Josip Torbarina utvrdio da su autentični, mnogi drugi autori koji pišu o Cvijeti, uzimaju da su zaista posvećeni njoj. Zanimljivo je, kao što sam navela, dva madrigala se razlikuju kod J. Marottija, i ukoliko ih se krene dublje analizirati, može se uvidjeti kako nisu autentični kao madrigali Josipa Tobarine. To možemo zaključiti iz stihova prema kojima opisuje ženu koja je lijepa, okrutna i ponosna, o kojoj su zaljubljeni pjesnici pjevali. Prema ovome bi značilo da je samo Cvijeta Zuzorić bila takva, a to nije neki dokaz posvete. Za kraj, važno je napomenuti da još uvijek ne znamo da li je Torquato Tasso Cvijetu i osobno poznao, ali prema dosadašnjim saznanjima on te pjesme nije pisao zbog osobnog zanosa prema njoj, već je stihove pisao u ime Mostija, koji ju je ugledao u Anconi. No, bilo kako mu drago, činjenica da je Tasso posvetio toliko pažnje Cvijeti Zuzorić i što usput govori pohvalno o Dubrovniku, itekako ima veliku kulturnu važnost.

Uz ove autore, Luko Paljetak se upustio u naše doba u ispisivanje imaginarnog dnevnika Cvijete Zuzorić pod naslovom *Skroviti vrt*. Dnevnik autor zamišlja da počinje kada je ona imala petnaest godina, a završava 30. studenog 1648. godine, kada je već bila u devedeset i šestoj godini. Luko Paljetak se toliko dobro poistovjetio ili saživio s unutrašnjim svijetom Cvijete Zuzorić i

²⁷ Torbarina, Josip. *Kroatističke rasprave*. Matica Hrvatska. Zagreb, 1997., str. 222.

njezinim razgovor s *Biancom*, da bismo mogli povjerovati da ga je upravo ona pisala. Osim maštovitosti, na temelju podataka koji su nam poznati, Luko Paljetak uspio je prikazati tadašnju društvenu i kulturnu situaciju onoga vremena. Već ranije istaknuta Mara Gundulić, žena koja je tada stala u njezinu obranu, obraća joj se riječima divljenja: „*Naša ljubav prema vama rađa se iz vaše ljepote koja se, ne samo mojim očima već i očima svakoga tko vas gleda, na ovom zemaljskom i prolaznom, već nebeskom i besmrtnom pokazuje.*“²⁸ Uz Maru Gundulić, divili su joj se i brojni suvremenici čije su riječi također zapisane u ovom imaginarnom dnevniku, a među njima su već navedeni Torquato Tasso, Dominko Zlatarić, Nikola Gučetić i brojni drugi.

4.2. Julija i Nada Bunić

Julija i Nada Bunić se smatraju prvim dubrovačkim pjesnikinjama koje u sebi imaju gotovo nešto legendarno. Mnogi biografi, kroničari i povjesničari pokušali su prikupiti i doći do podataka o njima, ali nažalost o njima je teško pružiti cjelovitu sliku. Jedino Dubrovčanin Frano i Marija Appendini u svojim spominjanim *Noticijama* ističe da su Julija i Nada Bunić bile suvremenice Nikolette Rastić.²⁹ Nešto više podataka postoji o Juliji Bunić, teško je uz nju točno povezati bilo koji datum, ali se istraživači uglavnom slažu da je živjela u drugoj polovini šesnaestoga stoljeća. Ona je bila pjesnikinja koja je pisala na talijanskom standardnom jeziku. Poznati biograf Cvijete Zuzorić, Saro Crijević, također je istraživao podatke i o Juliji Bunić za koju vjeruje da je bila učena i obrazovana. Jedini Danijel Farlati u svome djelu *Illyricum Sacrum* spominje da je Julija Bunić pisala pjesme i na *ilirskom* jeziku.

²⁸ Paljetak, Luko. *Skroviti vrt: dnevnik Cvijete Zuzorić, plemkinje dubrovačke*. Profil. Zagreb, 2004., str. 80.

²⁹ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 48.

Većina biografa navodi njihovo prijateljstvo sa suvremenicima Mihom Monaldijem i Sabom Bobaljevićem Mišetićem, a pretpostavlja se da je talijanski jezik bio taj koji ih je povezivao. Upravo je to prijateljstvo, osim što je dokaz druženja žena unutar muških krugova, omogućilo zahvaljujući pjesmama ovih pjesnika ostane sačuvan spomen na njih dvije kao pjesnikinje. Posebno se ističu stihovi Mihe Monaldija koje je posvetio njima i u kojima ih opisuje kao dvije plemenite sestre kojima odaje počast u jednoj pjesmi. U njegovoj zbirki pjesama uklopljena je i jedna pjesma Julije Bunić. Dvije pjesme je posvetio Juliji Bunić, prva je pod nazivom *Alla Signora Giulia Bona* (,) u kojoj on govori kako piše i razmišlja o njezinoj velikoj vrednoći. Spomenuta pjesma Julije Bunić koja je uklopljena u ovu zbirku jest *La Signora Giulia Bona inferma. Al Monaldi*, u kojoj se ona bolesna kako i sam naslov kaže oprašta od njega. Njegova druga pjesma koju je posvetio samo njoj jest zapravo odgovor na njezinu pjesmu i ona nosi naslov *Risposta*, u kojoj joj želi zdravlje, ali i opet izražava opće štovanje prema njoj kao prema pjesnikinji.³⁰ Sabo Bobaljević Mišetić također, kao što sam već navela, piše o njoj u svojoj zbirki. Napisao je pjesmu koja je odgovor na njezinu, ali pjesmu Julije Bunić nije uvrstio u svoju zbirku.

4.3. Marija Dimitrović (Dimitri) Bettera

Prva pjesnikinja u osamnaestom stoljeću koja je bila posebno zapažena je Marija Dimitrović (Dimitri) Bettera. Rođena je u uglednoj obitelji 19. srpnja 1671. godine. S obzirom da je njezina obitelj bila imućna, jasno je da je ona stekla visoko obrazovanje u svoje vrijeme. Da je bila učena, dokazuju izjave dvojice njezinih suvremenih biografa, Dubrovčana Sabe Sladea, koji je u svojim

³⁰ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 54.

Fastima istaknuo da je bila „slavna po svojoj obrazovanosti i razboritosti“, a F.M. Appendini u svojim već poznatim *Noticijama* govori kako je bila „žena velikog uma i obrazovana ilirska pjesnikinja“.³¹ Udala se veoma mlada, kao osamnaestogodišnjakinja, za uglednog člana kotorske obitelji Krista Dimitrovića (Dimitri). Prema biografijama poznato nam je da je proživjela veoma težak život, rodila je dvanaestero djece, od čega je većina njih umrla još za vrijeme njezina života. Ona je doživjela duboku starost te je umrla 28. ožujka 1765. u 94. godini života. Biografi poput Sabe Slade, Alexiusa Horanyia i Danijela Farlatija ističu kako je pisala duhovne stihove, te da je napisala više *ilirskih* pjesama. Ivan Kukuljević Sakcinski je u objelodanio u svome *Arkivu za povjestnicu jugoslavensku* (1859.) *Rukopise hrvatske koji se nalaze u knjižnici OO. Franceškanah u Dubrovniku* što ih je potpisao Ivan Augusto dr Kazančić, a među kojima su uvrštena tri rukopisa Marije Bettere.³² Osim ovih rukopisa, među rukopisima privatne knjižnice Ivana Kukuljevića Sakcinskog, nalazio se još jedan njezin rukopis.

Kada govorimo u njezinom literarnom radu, zabilježena je po svoji prijevodima *Sedam pjesanca o poglavitih sedam blazieh dneveh Priciste Bogorodize*, te *Muka Isukrstova*. Riječ je o nabožnoj lektiri namijenjenoj i dumnama i obiteljskim krugovima.³³ Pjesme koje ona prevodi u svome djelu *Sedam pjesanca o poglavitih sedam blazieh dneveh Priciste Bogorodize* su pjesme isusovca Girolama Tornielliija čije su pjesme nosile biljeg ličnosti autora. Sve te pjesme nose barokni duh, on je pisao jedanaestercima, a Marija Bettera je njegove stihove zamijenila našim narodnim trinaestercem s dvostrukim srokovima. U ovih sedam pjesama dan je prikaz rođenja Marije, njezinu zakletvu u vječno služenje Bogu. Nakon toga javljanje anđela da će upravo ona

³¹ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 145.

³² Ibid, str. 150.

³³ Dujić, Lidija. *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Mala zvona. Zagreb, 2011.str. 25.

postati majka Boga-čovjeka i rođenje njezina sina i slavlje.

Prijevod ovih pjesama je ujedno prvi uopće poznati prijevod kojega je neka žena u Dubrovniku napisala. Budući da pjesmama vlada bujnost slika, ukrasa, rima, izraza, Marija Bettera je napravila odličan posao, njezin prijevod je uspio, iako je bio pretežno slobodan. Ona se držala osnovnog sadržaja, ali ga je i poprilično izmijenila. Smatramo da je ovo veoma uspješni prijevod, ali s druge strane na štetu njega, mnoge stihove je ona prepričala, izostavila ih ili ih pak produžila, mjestimice je čak i krivo interpretirala originalne stihove. Unatoč ovim nedostacima, važno je imati na umu kako je to bio rad u svojim počecima, ali i imamo uvid da je ona veoma dobro znala talijanski jezik. Djelo je prožeto neposrednošću i toplinom, osjeća se kako ga je ona proživljavala, mjestimice se osjeća kako joj nije bila važna pjesnička tvorevina, već sadržaj koji je snažno djelovao na nju. Originalne pjesme su veoma zvonke, lepršave, krilate, a kod Marije Betteri su pjesme ipak nešto toplije i ona je unijela u njih nešto svoje.

Drugi prijevod je *Muka Isuskrstova*, a za ovaj se prijevod u rukopisu Arhiva JAZU navodi da je „*spjevana od Gospodje Marie Krista Dimitri-Bettera*“, dok se u rukopisu Naučne biblioteke u Dubrovniku, gdje ovaj prijevod dolazi sa *Sedam pjesanica...* pod skupnim naslovom *Pjesni gosp. Marie Bara Betere, udovize Krista Dimitri, Dubrovkinje koja priminu na 28 uxujka 1765 od 94 godista, veli da je to „prikasanje prineseno is Metastasia“*.³⁴ Autor pjesme *Muke Isuskrstove* je talijanski pjesnik Pietro Metastasio (1698.-1782.), a on je ovim djelom unio u literaturu novu formu, tako poezija nije bila svrha, nego sredstvo. Ova poezija bila je oblikovana glazbom. Original, odnosno „dramska pjesma“ i prijevod – „prikazanje“, sastoje se od dva dijela. Originalni stihovi su prožeti osjećajem straha za život Gospodina, točnije nepoznanica njegova života, odnosno smrti. Nadalje u koru Pietro Metastasio prikazuje svoje osjećaje

³⁴ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 172.

i sažaljenje nad Bogom koji podnosi tolike muke za čovječanstvo, a Marija Bettera u tom dijelu više iznosi svoju misao o istočnom grijehu. U drugom djelu osjeća se strah kako će doći do mrtvog tijela i prisjećaju se čudesa što je On učinio. Pjesma završava korom, u kojemu je još jače istaknuta misao da je križ sveto ufanje naše i da on umnaža u ljudima vjeru u božju pomoć i dobrotu.³⁵ Ovu pjesmu je Marija Dimitrović poprilično proširila, original ima 374 stiha, a ona je stvorila pjesmu od 593 stiha, te je njegov slobodan stih, ona prevela u petercima i šestercima. U ovom prijevodu, kao i u onom prethodnom Marija Dimitrović dala je oduška svojoj duši i unijela odjek svojih osjećaja.

4.4. Lukrecija Bogašinović (Bogascini) Budmani

U uglednoj pučkoj obitelji, rođena je 26. listopada 1710. godine istaknuta dubrovačka pjesnikinja osamnaestog stoljeća, Lukrecija Bogašinović. Udala se veoma kasno, u četrdeset četvrtoj godini, za trgovca Šimuna Budmanija i nisu imali djecu. Nakon smrti njezina muža s kojim je bila svega desetak godina u braku, ona je ostala materijalno osigurana. Osim što joj je pripalo muževljevo nasljedstvo, njezin stric, ali i cijela obitelj bila je imućna, i stoga je bila poprilično bogata. Zanimljivo je kako se ona sjetila u svojoj oporuci ostaviti dio i svojim služavkama Jeli i Marici. Umrla je u Dubrovniku 1784. godine u svojoj 74. godini života. Prikaz njezina lik poznat je iz portreta nepoznatog autora. Njezin portret sačuvao se u obitelji Budmani, a na njemu je pisalo Jakobinka, kako su vjerojatno Lukreciju zvali u Gradu, moguće zbog stanovite naklonosti prema nekoj od novih liberalnih tendencija koje su osvajale

³⁵ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 178.

svijet.³⁶ Biograf Slade u svojim *Fastima*, govori za nju kako je vrijedna hvale, a s njim se i kasnije slaže F.M. Appendini u svojim *Noticijama*. Literarni rad ove pjesnikinje obuhvaća četiri djela. S biblijskom tematikom napisala je tri oveća spjeva: *Posluh Abrama patrijarke* (1763.), *Život Tobije i njegova sina* (1763.) i *Život Jozefa Patrijarke* koji u svojoj varijanti glasi *Očitovanje Jozefa Pravednoga* (1770.). Osim ova tri spjeva, napisala je dramatziranu božićnu eklogu *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova* (1764.). Ova djela kao ni većina drugih književnih djela nisu tiskana, već su ostala u prijepisima. Dokaz da su se njezina djela tražila i čitala je broj prijepisa, točnije njih četrdeset i pet do kojih je Zdenka Marković prilikom svoga istraživanja došla. U ovim djelima Lukrecija Bogašinović obradila je starozavjetne biblijske knjige. Ona je u ovim pričama pronašla potrebnu građu za svoje pjesme. U svojim djelima ona je psihološki produbila zbivanja nekih likova, a dubinsko osvjetljavanje misli, duha i akcija njezinih lica nova je, njezina adaptacija stare građe.³⁷ Kao i prethodne pjesnikinje, ona je također unijela dašak sebe i zapravo prikazala kako ona gleda na neke biblijske likove. Njezin cilj je bio putem ovih likova prikazati takozvani moralni nauk kroz osmeračke stihove. Zanimljivo je tada da je ona kao jedna obrazovana žena, ipak odlučila putem muških lica prikazati uzore ljubavi.

Prvo, ujedno i najkraće literarno djelo, je *Posluh Abrama Patrijarke* iz 1763. godine. Kada govorimo o rukopisima ovoga teksta, njih ima trinaest i svi su različiti, a njihovi prepisivači su uglavnom anonimni. Budući da su modifikacije ovisile od zapisivača do zapisivača, ovi rukopisi imaju različite naslove, ali i same tekstove. U ovom spjevu Lukrecija Bogašinović je obuhvatila prvih devetnaest biblijskih stihova, a radnja spjeva koncentrirana je samo oko

³⁶ Stojan Slavica. *Osvrti i kritike*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, br. 47, lipanj 2009., str. 364.

³⁷ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 201.

Abrahamova žrtvovanja sina. Nakon Božjeg poziva, slijedi razgovor između Abrahama i Sare i tom razgovoru Lukrecija Bogašinić je najviše stihova posvetila. Promotri li se u kontekstu ostalih obrada iste biblijske priče, dade se zaključiti da su Abraham i Sara u Posluhu nastali donekle na tragu istoimenih lica dramatisacija Fea Belcarija, Mavra Vetranovića i Pietra Metastasija.³⁸ Lik Abrahama u djelu Lukrecije Bogašinić nije toliko pobožan, koliko je ona istaknula njegove osjećaje i temperament i to izdvaja ovo djelo od djela ostalih autora na ovu temu.

Iako njezina priča prati biblijski sadržaj, ona mu je, kao što sam već spomenula, nadopunila svojim iskustvima i opažanjima. Njezina poanta je bila istaknuti moralnu i religioznu notu, to nam pokazuje već u prvim stihovima: „*Na glas Božji ko se oziva / i poslušan kaže njemu, / oni vječna dobra uživa / i žuđeni mir u svemu. / A oni ki se Bogu oglušiti / i svoje volje ne satire, / vijek će kušati u svoj duši / gorke jade i nemire.*“³⁹ Nadalje zaključujemo da u djelu nema teoloških tumačenja događaja kako je to u kršćanskom učenju prikazano u ovo prizoru prinošenja žrtve. Ona je u spjevu prikazala roditeljsko veselje, a ne proročanski prizor. Kao što je u prvim stihovima navedeno, tako je poanta ovog cijelog djela na moralnom aspektu i da se uvijek isplati biti odan i poslušan Bogu jer čovjek biva nagrađen. U *Posluhu* Lukrecija Bogašinić nam je približila boga, on nije prikazan kao dalek i tajanstven kao u Bibliji. Spjev se kreće između dviju suprotnih tendencija s jedne strane imamo supružnike koji se ne libe snažnih emocionalnih reakcija, ali time je potisnuta biblijska uzvišenost.

Iste godine kao i *Posluh*, točnije 1763., nastalo je njezino drugo djelo *Život Tobin i njegova sina* ili *Život Tobije*. Ovaj spjev je sačuvan u četrnaest rukopisa od kojih je pet potpunih. Djelo je pisano iz perspektive samo jednog pripovjedača, takozvanog sveznajućeg i pisano je u pet pjevanja, ujedno jedino

³⁸ Bogašinić, Lukrecija. *Djela*. Thema. Zadar, 2007., str. 11.

³⁹ Bogašinić, Lukrecija. *Djela*. Thema. Zadar, 2007., str. 11., str. 37

njezino djelo koje je podijeljeno na pjevanja čime pomalo asocira na ep. Ono što je važno u ovom spjevu su moralne osobine u karakterizaciji likova koje se osobito očituju u glavnom liku. Spomenuta podjela na pjevanja, nije jedino što ovo djelo asocira na ep, već i početak djela koje počinje invokacijom i najavom teme. Spjev je pisao uobičajenom strofom baroknih epova, osmeračkim katrenima. U ovom djelu prikazana je poučna pripovijest romanesknoga karaktera i također prati biblijsku priču, čak bi se moglo reći da je ovo djelo blisko parafrazi. Ovaj spjev je Lukrecija Bogašinović prepjevala na svoj način, a to nam dokazuju mnoga mjesta u njezinu spjevu s obzirom na obradu, na pjesnički ton, vrlo blizu našoj narodnoj pjesmi i na poetski jezik, a sve su to dokazi a je morala poznavati naše narodno blago.⁴⁰ Ovaj spjev završava molitvom kojom nas želi podsjetiti na ljudsku grešnost i potaknuti na učvršćivanje vjere.

Treći spjev, ujedno njezin posljednji je *Život Josefa Patrijarke* vjerojatno iz 1770. godine. Naravno, i ovo djelo je prepisivano, a prema broju prijepisa zaključuje se da je njih bilo najviše i da se gotovo vremenski neprekidno prepisivalo. Sačuvano je četrnaest rukopisa, a kao što je to slučaj i kod druga da spjeva i kod ovoga su prepisivači većinom nepoznati. Djelo započinje stihovima: „*O, visoko Božje znanje, / nedohitno svijem ljudima, / svekoliko sve vladanje / narešeno čudesima! / Nijedan čovjek na ovom svijeti, / ni najmanji jedan dio, / nije podoban za doprijeti što je višnji Bog odredio. / I kad cijeni svojom moći / da je snažan za doprijeti, / svijem požudam svrhe doći / na svu volju da će umjeti, / zaleti se on uzgori / s krilim slabe sve pameti, / poslije se nisko obori / i privaren može rijeti.*“⁴¹

Odmah na početku ovim stihovima, Lukrecija Bogašinović i dalje nastavlja svoju ideju da tekst bude moralan i poučan. Ova priča je bogata

⁴⁰ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970, str. 245.

⁴¹ Bogašinović, Lukrecija. *Djela*. Thema. Zadar, 2007., str. 11., str. 109.

motivima koja je bila zanimljiva prepisivačima i slušaocima, stoga ne čudi popularnost obrade biblijske pripovijesti pod nazivom *Povijest Josipa i njegove braće* koja se nalazi na kraju *Knjige Postanka*. Poprilično dugi dijalози u ovom djelu dali su prostora autorici da se posluži što širom elaboracijom nekog moralnog problema. Iznad svega, može se zaključiti da stoji misao da je čovjek slab bez Boga i da sam ne može ništa učiniti. Posljednja strofa je opet molitva: „*Molim te, kralju od nebi, / dopusti nam da želimo, / vidjeti dobra, ka su u tebi, / da svijet ovi potlačimo.*“⁴² kojom opet želi uputiti čitatelja na jačanje njegove vjere.

Posljednje djelo koje se razlikuje od svih ostalih je *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova*. Ovo djelo je tipična božićna pastirska ekloga obnovljena u stilu renesansnih pastorala što su kao književna baština prelazile u Dubrovniku od jednog literarnog koljena na drugo.⁴³ Likovi su „hijerarhijski distingvirani“, odnosno uvodno su odmah karakterizirani izravnim definiranjem i pripovjedačevim komentarom. Iako je ovdje Lukrecija Bogašinović unijela pripovjedača, ovo djelo je uvelike izgubilo pastoralne elemente, naime opis ambijenta i slavljenje pastirskog života su gotovo potisnuti. Ovim djelom nema sumnje da ju je potaknuo vjerojatno neki svećenik na pisanje, čak u nekim dijelovima pastorale daje prednost redovničkom životu i djevojke izravno potiče na odlazak u samostan. Na kraju djela više u prvom planu nisu jaslalice i samo rođenje Gospodina, već prijelaz na množinu i opomenu ljudi zbog grešnosti. Ova božićna pastorala je posljednji primjer ovoga žanra u dopreporodnoj književnosti.

Ovim djelima možemo zaključiti da je Lukrecija Bogašinović zauzela izuzetno važan položaj u hrvatskoj književnosti, stvorila je svoj vlastiti pjesnički jezik. Koračajući vlastitim putem, ona je stvorila svoju poetiku.

⁴² Bogašinović, Lukrecija. *Djela*. Thema. Zadar, 2007., str. 158.

⁴³ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970, str. 270.

4.5. Anica Bošković

Prema autorici knjige *Pjesnikinje starog Dubrovnika*, Zdenki Marković, upravo je Anica Bošković najautentičnija i najistaknutija žena od svih dosad navedenih. Ona dolazi iz pučke obitelji, a najpoznatiji je njezin brat Ruđer Bošković. Poznato nam je da je u svome djetinjstvu osjetila snažne životne udarce, već kao sedmogodišnjakinja je ostala bez oca. Mnogi biografi ističu kako je ona unatoč smrti oca, smrti brata ostala veoma pozitivna i vedra osoba kao njezina majka. Ruđer Bošković je tijekom svoga života nekoliko puta isticao herojstvo svoje majke. Kako je Anica ostala stjecajem okolnosti, uz brata i majku, zapravo sama uspjela je osjetiti čari slobodna života u Dubrovniku. Sve do svoje smrti ona je živjela svjetovnim životom, ali izuzetno religiozno. Kretala se u krugu domaćih i stranih obrazovanih ljudi. Društveni položaj joj je pružio upoznavanje s drugim jezicima pa nam je poznato da je znala talijanski i francuski jezik. Što se tiče njezina pjesničkoga rada, sigurno je poticaja za njega rano već dobila u obitelji, jer su joj braća Baro i Pero pisali pjesme: Baro latinske i talijanske, a Pero hrvatske.⁴⁴ Uz njih dvojicu i stihove je stvarao, poznatiji nam, Ruđer Bošković. O njezinu životu saznajemo iz njezinih pisama koje je slala svojoj braći. Osim što pružaju kronološki tijek događanja u obitelji, u njima možemo vidjeti literarni talent Anice Bošković. Pisma Anice i Ruđera Boškovića pisana su „naški“, ali ponegdje ima talijanskih riječi. Ta pisma su rijetko u sebi sadržavali, rekli bismo nešto banalno, ona u njima prikazuje svoja dublja zapažanja, prikazuje svoje poznavanje ljudske psihe. Uglavnom je prikazivala psihu svoje braće i majke. Pisma između Anice i Ruđera Boškovića odišu toplinom, ljubavlju i odanošću. Umrla je u devedesetoj godini života 1804. godine.

⁴⁴ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970, str. 245., str. 295.

Pjesnički rad Anice Bošković je izraz njezinih religioznih osjećaja koji su se održavali u njezinu životu. Pjesnički rad nije opsežan. U svome jedinom cjelovitom, dijalogiziranom spjevu, obradila je božićnu temu. Spjev nosi naziv *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova*. Potpuni naziv pod kojim se anonimno prvi put tiskalo ovo djelo u Veneciji 1758. godine je je *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova jedne djevojčice Dubrovkinje*. Njezino ime ipak se naknadno spominje na svršetku Predgovora iz kojega se zaključilo da je upravo ona autorica. Ovo djelo je namijenila ženskoj mladeži što, to je jasno vidljivo u uvodnim riječima „*Zato molim sve djevojčice našega slovinskoga jezika na koris od kojijeh ovo osobito uspravljeno j, da kad im u ruke budu doći ove kakve god su moje pjesni, istrage dobrovoljno štogod vremena za ih proširiti.*“⁴⁵

Ovaj spjev se smatra prvom jasnom specijaliziranom lektinom za žensku mladež. Djelo je posvetila svojoj braći, a sestri za ljubav Ruđer Bošković preveo je ovo djelo 1762. godine na talijanski jezik.⁴⁶ *Razgovor pastirski* poprilično je dugačak spjev, sastoji se od 1512 osmeračkih stihova. Radnja se odvija neprekinuto, opisivanje je epsko, ali ima lirskih elemenata. Predgovor otkriva inspiraciju Anice, sadržaj i poetsku poruku, sve njezine subjektivne interese i percepcije, otkriva njezin stav prema temeljnim pitanjima života i njezinim načelima.⁴⁷ U njemu imamo tri lika: pastirice Ljubica i Tratorka te starac Lovorko. Početak djela, opis pastirica i prekasnog pejzaža aludira na pastoralu. Poslije ove idile kreće misterij, obje pastirice slute nešto veliko. Pridružuje im se Lovorko koji je također je opčinjen uzbudljivim događajima poput nenadane svjetlosti, objavljivanje anđela vjesnika, vesele pjesme. Nadalje oni užurbano putuju u Betlehem kako bi Gospodinu dali svoje poklone, ali ovdje se ističe kako je Njemu važnija njihova ljubav, nego pokloni. Dolaze na ideju da bi se trebali svega odreći, a svoje srce i dušu Mu posvetiti, ali Anica nadalje u

⁴⁵ Ibid, 318.

⁴⁶ Dujić, Lidija. *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Mala zvona. Zagreb, 2011., str. 26.

⁴⁷ Stojan, Slavica. *Anica Bošković*. Dubrovnik Annalis, br. 3, rujan 1999., str. 112.

stihovima iznosi kako je ovozemaljska ljubav, sreća i ljepota prolazna.

Nakon njezine smrti ovo djelo doživjelo je svoje drugo izdanje, ovoga puta dubrovačko 1852. godine. Nedavno je otkriveno i treće izdanje koje je izašlo u Mostaru 1881. godine. To izdanje je nepotpuno i izmjene koje je Vid Vuletić-Vukasović napravio, poprilično štete originalu. Literarni opus Anice Bošković čini još neobjavljene *Poesie Illiriche di Anna Boscovich* i tek jedanaest sačuvanih pisama što ih je izmjenjivala s bratom.⁴⁸ Njezino neveliko književno djelo postalo je ključnom smjernicom razvoja ženske književnosti, uspjela je prva izgraditi dostojnu egzistenciju sama po sebi.

4.6. Benedikta Gradić

Ovom nizu pjesnikinja osamnaestoga stoljeća, neizostavna je *dumna* Benedikta Gradić. Rođena je 15. studenoga 1688. godine, a krsno ime joj je bilo Pera. U svojoj dvadesetoj godini otišla je u samostan sv. Marije i uzela ime Benedikta. Što se tiče njezina literarnog rada, sačuvan je samo jedan dokument *Sbor Pastierschi Sjudglien na Pogliu od Betlema Visce Porodda Jesusova Sloscen U Slovinsche Pjesni od Previtle Benedette Grandi Gospoghe, alliti Abadesse Manastiera Dumnaa Svete Marie, Godiscta MDCCLXI*.⁴⁹ Postoji još nekoliko prijepisa s nešto promijenjenim naslovom. Ovo djelo Benedikte Gradić tematikom je jednako *Razgovoru pastirskom* Lukrecije Bogašinović i onom Anice Bošković. Njezin *Zbor pastjerski* je znatno kraći, a time i lakši za izvođenje. Ona je očito htjela biblijsku temu namijeniti prikazivanju i tako je uvela korove koji su nesumnjivo bili namijenjeni pjevanju. Djelo se sastojalo od

⁴⁸ Dujić, Lidija. *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Mala zvona. Zagreb, 2011., str. 26.

⁴⁹ Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970. , str. 392.

tri scenske slike i tri kora. Prije početka teksta napisani su svi likovi što je bilo karakteristično kod drama. Svaka scena započinje pjesmom kora, u prvoj on pjeva o čežnji da se Bog smiluje i pošalje sina svoga kako bi se oslobodio njegov puk. U drugoj sceni kor pjeva radosno jer je prikazana slika malog djeteta te poziva da mu se svi poklone. Treći kor u trećoj sceni pozdravlja Majku i Dijete moleći da ih da zaštite i blagoslove pastirsku družbu i time ovo djelo završava.

5. Zaključak

Preko stvaralaštva ovih starih dubrovačkih pjesnikinja možemo uvidjeti koliko se promijenio položaj žene. Dubrovnik koji je poznat u početku kao izuzetno konzervativan grad, popušta i dolazi do sve veće demokratizacije. Zahvaljujući ovim pjesnikinjama imamo primjer „probijanja“ žena u ondašnje vrijeme. Opet važno je istaknuti da iako su one bile poznate u krugovima visokog društva, posebno kada govorimo o muškarcima, nisu rušile postojeću hijerarhiju. Čini mi se da je želja ovih pjesnikinja bila afirmirati se u postojećim okvirima društvenih odnosa. Takvu želju možemo odmah uvidjeti još u šesnaestom stoljeću zauzimanjem Mare Gučetić koja se zauzimala za ženu da razvije i pokaže svoje intelektualne i stvaralačke sposobnosti i obrana ženskog dostojanstva od uvreda i prijezira.⁵⁰ Nakon njih, osobito u osamnaestom stoljeću žene su se još više uključile u književnu kulturu. One uspijevaju „osvojiti“ svoj životni prostor, teme, načine izražavanja i oblikovanja, kao i žensku publiku.⁵¹ Stvaralaštvom ovih pjesnikinja, započinje spomenuto, „žensko pismo“ u hrvatskoj književnosti. Uz njega, pojavljuje se često termin „feminizam“ jer upravo je takvo razmišljanje o ženskoj ljepoti, umu i vrlinama otvorio put procesu ženske emancipacije.

⁵⁰ Janeković-Romer, Zdenka. *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije i umjetnosti, Dubrovnik, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1994., str. 119.

⁵¹ Fališevac, Dunja. *Pjesnikinje 18. stoljeća. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, br. 1, Travanj 1995., str. 44.

6. Sažetak

Ovim radom htjela sam se posebno osvrnuti na početak stvaralaštva ženskih pjesnikinja u hrvatskoj književnosti. Moja orijentacija u ovom radu je posebno bila na pjesnikinje Dubrovnika kao što i sam naslov rada glasi. U prvom dijelu rada osvrnula sam se na položaj mlade djevojke u konzervativnom gradu, ali i općenito na prikaz dubrovačke obitelji u ondašnje vrijeme. Nakon toga bazirala sam se na pjesnikinje kroz stoljeća, započevši sa enigmom naše književnosti, Cvijetom Zuzorić. Uz nju svoju pažnju sam orijentirala na izuzetno važno djelo Nikole Gučetića i njegovu ženu Maru Gučetić koja se zauzela za Cvijetu Zuzorić, ali i općenito za žene. U to vrijeme aktivne su bile prema povjesničarima i književnicima Julija i Nada Bunić. Nakon njih slijede pjesnikinje Marija Dimitrović, Lukercija Bogašinović i Anica Bošković koje pišu uglavnom religioznom tematikom. Ove pjesnikinje uz religioznu tematiku, unose svoje osjećaje i najveća namjena ovih djela bila je ženskoj publici. Završni rad završava dumnom Benediktom Gradić koja je poznatu biblijsku temu željela prenijeti na scenu.

Ključne riječi: Dubrovnik, pjesnikinje, Cvijeta Zuzorić, Julija Bunić, Nada Bunić, Marija Dimitrović, Lukrecija Bogašinović, Anica Bošković, Benedikta Gradić

7. Popis literature

1. Bogašinović, Lukrecija. *Djela*. Thema. Zadar, 2007.
2. Dujić, Lidija. *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Mala zvona. Zagreb, 2011.
3. *Društveni razvoj u Hrvatskoj : (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)* / uredila Mirjana Gross. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1981.
4. Fališevac, Dunja. *Dubrovnik- otvoreni i zatvoreni grad: studije o dubrovačkoj književnoj kulturi*. Naklada Ljevak. Zagreb, 2007.
5. Janeković-Römer, Zdenka. *Rod i grad : dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovnik, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1994.
6. Harris, R. *Povijest Dubrovnika*. Golden marketing, Zagreb, 2006.
7. Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb : JAZU, 1970.
8. Paljetak, Luko. *Skroviti vrt: dnevnik Cvijete Zuzorić, plemkinje dubrovačke*. Profil. Zagreb, 2004.
9. Pavlović, Dragoljub. *Iz Književne istorije Dubrovnika*. Svjetlost, Sarajevo, 1955.
10. Prelog, Milan. *Tekstovi o Dubrovniku*. Institut za povijest umjetnosti, Zagreb ; Društvo prijatelja dubrovačke starine, Dubrovnik, 2003.
11. Stojan, Slavica. *Vjerenice i nevjernice : žene u svakodnevnici Dubrovnika : (1600-1815)*. Prometej [etc.], Zagreb [etc.], 2003.
12. Torbarina, Josip. *Kroatističke rasprave*. Matica Hrvatska. Zagreb, 1997.

Rad u zbornicima

1. Fališevac, Dunja. *Žena-autorica i lik žene u Hrvatskoj novovjekovnoj književnoj kulturi : od XVI. do XVIII. stoljeća* // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / [urednik Stipe Botica]. Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola - Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb. 2003.

Članci

1. Fališevac, Dunja. *Pjesnikinje 18. stoljeća*. Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, br. 1, Travanj 1995.
2. Stojan, Slavica. Anica Bošković. HAZU. Dubrovnik Annalis, br. 3, Rujan 1999.
3. Stojan, Slavica. *Osvrti i kritike*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, br. 47, Lipanj 2009.
4. Zagorac, Ivana. *Nikola Vitov Gučetić: o ljepoti, ljubavi i ženama*. Filozofska istraživanja, br. 3. Prosinac, 2007.